

NAUCZYCIEL AKADEMICKI W CZASACH ZMIANY SPOŁECZNEJ

Szempruch Jolanta

Zmiana społeczne a cele i zadania edukacji

Główną cechą współczesności jest ogromne tempo zmian we wszystkich dziedzinach życia. Istotne zmiany, które dokonały się na przełomie XX i XXI wieku pod wpływem różnych czynników, jak m. in. szybki rozwój nauki i techniki, upowszechnianie się gospodarki rynkowej i demokratyzacja życia społecznego wywołały przeobrażenia, które spowodowały zasadniczą zmianę jakości życia jednostek i społeczeństw. Postęp naukowo-techniczny osiągnął rozmiary niespotykane wcześniej, a skala, rozmiar i głębokość przemian powodowanych w naszym życiu przez naukę i technikę są nie do przecenienia¹. W wielu dziedzinach postęp osiągnięty w tym czasie znacznie przewyższa osiągnięcia w całej dotychczasowej historii ludzkości. W sposób sugestywny przedstawił to już Alvin Toffler w książce *Szok przyszłości*². Jednakże w licznych późniejszych raportach i opracowaniach wykazano, że osiągnięcia naukowo-techniczne, rozwój gospodarczy i społeczny obok znaczących korzyści mają też swoje ograniczenia i wywołują groźne skutki uboczne. Zniszczenia ekologiczne, zanieczyszczenie środowiska, nadmierna eksploatacja surowców, niekontrolowany, żywiołowy rozwój demograficzny, szaleństwo zbrojeń to tylko niektóre zagrożenia o charakterze globalnym, które mogą doprowadzić do raptownego, tragicznego w skutkach załamania rozwoju ludzkości.

Jednym z istotnych zagrożeń jest nienadążanie ludzi za tempem i skutkami zmian, które wywołują. Mówi się więc o nowym typie zagrożenia, jakim jest „luka ludzka” rozumiana jako „dystans między rosnącą złożonością świata a naszą zdolnością sprostania jej [...], ma ona charakter rozłamu, powstającego dlatego, iż za wzrostem tworzonych przez ludzi komplikacji nie nadąża postęp naszych umiejętności. Będąc obecnie głównym przejawem owej złożoności problemy globalne, to przede wszystkim — problemy ludzkie”³.

Środkiem zaradczym na współczesne kłopoty i zagrożenia globalne ma być edukacja, która powinna dotyczyć zarówno jednostek, jak i całych społeczeństw. W czasach wszechobecnej zmiany niezbędne jest uczenie się innowacyjne, które jest ważnym warunkiem efektywnego kształcenia.

Wartość procesu kształcenia akademickiego konkretyzuje się w postaci celów, które są wyobrażonym stanem rzeczy, pożądanym ze względów poznawczych, stanowiącym skutek

¹ Por. P. Czarnecki, *Dylematy etyczne współczesności*, Warszawa 2008, P. Czarnecki, *Postmodernizm, czyli koniec filozofii?* w: *Parerga* 2/2004, ss. 17-33.

² A. Toffler, *Szok przyszłości*, Warszawa 1974.

³ J. Botkin, M. Elmandjra, M. Malitza, *Uczyć się bez granic*, Warszawa 1982.

działalności dydaktyczno-wychowawczej. Zawierają także czynnik działań, które trzeba podjąć w odpowiednich warunkach by je osiągnąć. Zgodnie z filozofią wychowania UNESCO cele edukacji w szkole wyższej dzieli się na ogólne, pośrednie i szczegółowe.

W obecnym, zmieniającym się systemie kształcenia obserwuje się reorientację w ujmowaniu celów edukacji i eksponuje nowe ich ujęcie: rozwój osobowości, kształtowanie postaw, świata wartości, światopoglądu, przygotowanie do samorozwoju, wyposażenie w sprawności i wiadomości. Oznacza to przeniesienie akcentu z przedmiotowej na podmiotową stronę osobowości.

Świadomość celów kształcenia i wychowania odgrywa ważną rolę w ukierunkowaniu całokształtu czynności procesu dydaktyczno-wychowawczego na antycypowany wynik. Cele kształcenia winny zakładać wszechstronny rozwój osobowości podmiotów uczących się, z uwzględnieniem ich sfery poznawczej (intelektualnej), afektywnej i psychomotorycznej⁴.

Kluczowymi celami kształcenia są przygotowanie do: życia w społeczeństwie wiedzy i samorealizacji jednostki, poznawania i rozumienia zmieniającego się świata, konieczną i oczekiwaną aktywnością jednostki, jej zdolnością do uczestnictwa w formułowaniu i rozwiązywaniu problemów życia zbiorowego i osobowego, kształtowanie umiejętności konstruowania planów i programów życiowych i edukacyjnych oraz kierowania własnym rozwojem, wspomaganie jednostki w wyrabianiu charakteru, własnego i całościowego poglądu na świat przez konfrontację teorii, praktyki i osobistego doświadczenia.

Głównym celem koncepcji kształcenia winno stać się kształcenie dla twórczego działania, zaś istotnym jego warunkiem realizacja celów związanych z wysiłkiem intelektualnym, wytwarzaniem i przetwarzaniem wiedzy, wyjaśnianiem i interpretowaniem zjawisk i procesów, umiejętnością wartościowania, diagnozowania i weryfikowania różnych hipotez oraz rozwiązywaniem problemów, umiejętnością samokontroli i samooceny, odkrywaniem własnej indywidualności. Zatem edukacji uniwersyteckiej przypisuje się dziś funkcje nie tyle adaptacyjne, co raczej emancypacyjne, krytyczno-kreatywne, humanistyczne⁵.

J. Delors postuluje organizowanie edukacji wokół czterech fundamentalnych filarów⁶:

1. uczyć się, aby wiedzieć, to znaczy zdobyć narzędzie rozumienia pozwalające na ustawiczne kształcenie, podnoszenie kultury ogólnej i możliwości pogłębiania określonej wiedzy, która sprawdza się w praktyce i prowadzi do skutecznego działania;

⁴ P. Czarniecki, *Mravné aspekty výchovnej práce v kruchu dilem etyki povolania pedagoga a učitel'a*, w: *Ako sa učitelia učia?*, Prešov 2007, ss. 68-74.

⁵ P. Czarniecki, *Personalistyczna filozofia człowieka w ujęciu Jana Legowicza*, w: *Konteksty a podoby moralny niedawnej minulosti*, Presov 2007, ss. 233-249.

⁶ J. Delors, *Edukacja – jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 1988, s. 85-97.

2. uczyć się, aby działać, czyli móc oddziaływać na swoje środowisko, co wiąże się z rozwijaniem indywidualnych kompetencji, w skład których wchodzi kwalifikacje techniczne i zawodowe, zachowania społeczne, przygotowanie i chęć współdziałania w zespole, zdolność do podejmowania inicjatyw, umiejętność podejmowania niezbędnego ryzyka;
3. uczyć się, aby żyć wspólnie, to znaczy współpracować na wszystkich płaszczyznach działalności ludzkiej, dzielić z innymi dobra, przyjemności i korzyści, z zachowaniem zasady tolerancji i zrozumienia, że budowanie własnej tożsamości i autonomii nie musi odbywać się kosztem deprecjonowania, pomniejszania wartości i znaczenia osób i grup społecznych w jakimś sensie odmiennych;
4. uczyć się aby być, czyli rozwijać człowieka w całym bogactwie osobowości i w różnorodnych formach ekspresji i zaangażowania od narodzin do kresu życia, co jest niezbędne do uniknięcia realnego niebezpieczeństwa dehumanizacji świata coraz bardziej nasyconego środkami technicznymi, umożliwienia jednostkom rozwoju zdolności i talentów oraz rozwoju demokratycznych, egalitarnych stosunków społecznych.

Wyzwania stojące przed szkołami wyższymi

Realizacja przedstawionych celów i zadań edukacji nie może obyć się bez aktywnego udziału szkół wyższych w wypełnianiu takich funkcji jak: prowadzenie badań i kształcenie kadry pedagogicznej, przygotowanie wysoko kwalifikowanych specjalistów odpowiednio do wzrastających potrzeb społeczeństwa i gospodarki, pełnienie roli głównego ośrodka edukacji ustawicznej oraz udział w rozwijaniu współpracy narodowej. Szkoły wyższe są ważnymi ośrodkami transmisji i przekazu kultury, a zadania związane z tworzeniem i upowszechnianiem nowej wiedzy muszą powodować troskę o poziom umysłowy absolwentów i kształtowanie szczególnie wartościowych osobowości.⁷

Szkoły wyższe stają obecnie przed nowymi wyzwaniami i zadaniami związanymi z tworzeniem społeczeństwa uczącego się. Podstawową rolę w tym procesie powinna odegrać nauka, ponieważ głównym czynnikiem rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego staje się wiedza. Nauka i szkolnictwo wyższe kreują i upowszechniają wiedzę, mają więc priorytetowe znaczenie w tworzeniu społeczeństwa uczącego się. W społeczeństwie tym pracownicy winni mieć opanowane umiejętności poliwalentne i poznawcze wyższego rzędu,

⁷ P. Czarnecki, *Etyka mediów*, Difin, Warszawa 2008, P. Czarnecki, *Marii Ossowskiej nauka o moralności*, WSiFiZ, Warszawa 2006.

które będą wykorzystywane przy wykonywaniu nowych zadań, zatem trzeba ich będzie uczyć nowych umiejętności, by sprawnie mogli przystosować się do zmian.

Pojawiają się nowe wyzwania stojące przed szkołami wyższymi, związane z adaptacją do licznych zmian, które można pogrupować w kilka kategorii:

1. wzrost zapotrzebowania na kształcenie na poziomie szkolnictwa wyższego, olbrzymi przyrost liczby studentów;
2. dywersyfikacja typów szkoły wyższej i programów nauczania, pojawianie się nowych placówek szkolnictwa wyższego;
3. umiędzynarodowienie edukacji i badań naukowych na skutek szybkiego rozwoju technologii komunikacyjnych i informatycznych, wynikiem czego jest zwiększenie konkurencyjności między uczelniami;
4. rozwój efektywnej i bliskiej współpracy uczelni z przemysłem, kierowanie jej na innowacje i transfer wiedzy;
5. proliferacja ośrodków wiedzy –zlecanie badań naukowych przez sektor biznesu najlepszym uniwersytetom, co powoduje wzrost konkurencyjności między uczelniami, następuje skrócenie czasu pomiędzy odkryciem naukowym, a jego zastosowaniem i marketingiem;
6. reorganizacja wiedzy polegająca na dwóch przeciwstawnych tendencjach: z jednej strony coraz większa specjalizacja dziedzin wiedzy i badań, a z drugiej interdyscyplinarny charakter nowopowstałych dziedzin oraz zacieranie się granic między badaniami podstawowymi a badaniami stosowanymi;
7. pojawienie się nowych oczekiwań i potrzeb wynikających z gospodarki opartej na wiedzy i społeczeństwa wiedzy; zapotrzebowanie na kształcenie w zakresie nauk ścisłych i technicznych oraz na kształcenie ustawiczne, większa płynność między poziomami i elementami edukacji, większe uznawanie doświadczenia zdobytego poza uczelnią.

Zmiany zachodzą w różnych wymiarach funkcjonowania szkół wyższych, tj. gospodarczym (rynek usług edukacyjnych), politycznym (zapewnienie funkcjonowania państwa i społeczeństwa obywatelskiego) oraz wiedzy (tworzenie nauki i upowszechnianie jej wyników). Promując je należy wzmocnić poparcie dla rozwoju szkolnictwa wyższego ze względu na znaczną wartość społeczną oświaty na poziomie wyższym oraz eksponować podstawowe funkcje szkolnictwa wyższego dotyczące wspomagania rozwoju ekonomicznego i kulturalnego przy zachowaniu autonomii i intelektualnej wolności szkoły wyższej

Koniecznym jest dalsze, systematyczne monitorowanie rozwoju szkół wyższych i wprowadzanie zmian dotyczących:

- restrukturyzacji procesów nauczania i badań naukowych;
- podniesienia jakości programów nauczania;
- podniesienia jakości praktyk dydaktycznych i zawodowych;
- doprowadzenie do połączenia kultury kształcenia akademickiego z kulturą miejsca pracy (praktyki zawodowej);
- stosowanie różnorodnych nowoczesnych metod kształcenia rozwijających myślenie krytyczne i twórcze;
- wprowadzenie elastycznych programów nauczania przygotowujących do uczenia się przez całe życie;
- internacjonalizację programów nauczania przez promocję współpracy międzynarodowej;
- promowanie międzykulturowego porozumienia;
- nawiązanie współpracy pomiędzy szkołami wyższymi i przedsiębiorstwami.

W raporcie „Edukacja ustawiczna a szkoły wyższe w XXI wieku” zawarte zostały również inne propozycje zmian w różnych obszarach szkolnictwa wyższego, wśród których znalazły się:

- bardziej elastyczne podejście do warunków rekrutacji na studia;
- rozwój edukacji na odległość;
- ustanowienie procedur oceny wiedzy i doświadczeń uzyskanych poza uczelnią umożliwiających uznanie ich za ekwiwalent określonego fragmentu wiedzy akademickiej;
- zbliżenie uniwersytetów do społeczności lokalnych⁸.

Jerzy Brzeziński w nawiązaniu do tez zawartych w *Wielkiej Karcie Uniwersytetów Europejskich*, a także prac wybitnych humanistów okresu międzywojennego i powojennego sformułował 8 wymiarów, w których kształtuje się przestrzeń uniwersytetu. Są to: autonomia; jedność badania i nauczania; pluralizm; tolerancja; indywidualizm; orientacja na prawdę; powszechność; zmiana⁹.

Autonomia i wolność akademicka są podstawowymi wartościami uniwersytetu i zarazem warunkami jego istnienia. Autonomia uniwersytetu jest wolnością konieczną dla tej

⁸ A. Frąckowiak, *Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego – konkurencja dla uczelni amerykańskich?*, t. 1, Płock 2007, s. 20-27.

⁹ J. Brzeziński, *Rozważania o uniwersytecie*, [w:] *Edukacja wobec zmiany społecznej*, Poznań – Toruń 1994, s. 24-47, Por. P. Czarnecki, *O potrzebie studiowania etyki*, w: *Ekofilozofia, bioetyka, etyka biznesu, Aktualne problemy współczesności*, Siedlce 2004.

instytucji, a wolność akademicka - wolnością konieczną dla członków wspólnoty akademickiej. Autonomia rozumiana jest jako niezależność moralna i intelektualna działalności naukowej i dydaktycznej od władzy politycznej i ekonomicznej oraz jako prawo do samodzielnego decydowania o podejmowanych zadaniach, wyborze środków ich realizacji i ich wykonaniu. Narzucanie znaczeń i poglądów, które mają głosić uczeni hamuje postęp myśli społecznej, naukowej i technicznej, a tym samym zabija lub ogranicza ich zdolności twórcze. Natomiast wolność akademicka oznacza swobodę prowadzenia badań naukowych ograniczonych jedynie nakazami etyki, nieskrępowany wybór metod i środków realizacji, dążenie ku prawdzie¹⁰.

Także jedność badania i nauczania jest jednym z kanonów nowoczesnej dydaktyki, ponieważ nauczanie oderwane od badań nieuchronnie grozi zerwaniem kontaktu między treściami przekazu a najnowszą wiedzą naukową i nie jest poddawane weryfikacji. Pluralizm powiązany z tolerancją jest istotnym warunkiem zderzania się odmiennych racji i poglądów, a zarazem swobody głoszenia myśli. Tylko w warunkach pluralizmu zaistnieć może prawdziwy dyskurs oraz ujawniają się oryginalne koncepcje radykalnie zmieniające nasz ciągle ułomny sposób widzenia świata. Równie ważne są konieczność poszanowania indywidualności i służenie prawdzie. Uniwersytety powinny służyć szerokim kręgom społecznym, narodowi, a także całej ludzkości. W zmieniającym się świecie, w którym tworzy się społeczeństwo informacyjne oparte na wiedzy, ta misja uczelni staje się szczególnie ważna. Zmiany społeczne wymagają również dynamicznych zmian w działalności szkół wyższych. W innym przypadku stałyby się one hamulcem rozwoju, a nie siłą napędową postępowych przemian¹¹.

Role zawodowe nauczyciela akademickiego w kontekście zmian społecznych

W kontekście przedstawionych wyzwań i zadań stojących przed szkołami wyższymi rodzą się pytania o to *Jakie role zawodowe pełni współcześnie nauczyciel akademicki? i Jakie umiejętności powinien on posiadać by sprostał oczekiwaniom zmieniającego się społeczeństwa?*

Minione dziesięciolecia odcisnęły na polskim szkolnictwie piętno doktryny uczenia się encyklopedycznego i adaptacyjnego. Zmiana ustroju społeczno-gospodarczego, zanegowanie hierarchicznego ładu społecznego i dążenie do ukształtowania ładu demokratycznego i

¹⁰ A. Krajewska, *Jakość kształcenia uniwersyteckiego – ujęcie pedagogiczne*, Białystok 2004, s.90.

¹¹ M. Szymański, *Nauczyciel akademicki – mistrz, przewodnik czy partner studentów*, [w:] *Uniwersytet, społeczeństwo, edukacja*, red. W. Ambroziak, K. Przyszczypkowski, Poznań 2004, UAM.

budowy społeczeństwa wiedzy stanowią przyczyny radykalnej reorientacji filozofii edukacyjnej. Edukacja adaptacyjna zostaje zastępowana edukacją krytyczno-kreatywną, pobudzającą do innowacji, twórczości i zmian otaczającego świata¹². Ważnego znaczenia nabiera stworzenie możliwości harmonijnego rozwoju człowieka w sferze kulturalnej, duchowej i materialnej, rozwój osobowości uczestników edukacji, ich podmiotowe relacje, poszanowanie godności, respektowanie potrzeb, dążeń i indywidualności. Zmiany te determinują również zmiany roli nauczyciela akademickiego oraz umocnienie współdziałania i partnerstwa podmiotów edukacyjnych szkoły wyższej, to jest nauczycieli akademickich i studentów.

Problematyka funkcjonowania nauczyciela akademickiego w systemie szkoły wyższej jest często analizowana w różnych aspektach. Można posłużyć się w tych analizach kategorią roli zawodowej, która dotyczy trzech wymiarów: (1) normatywnego, który jest społecznym obrazem roli, dotyczy postulowanych modeli roli i wzorców ich pełnienia; (2) subiektywnego, czyli spostrzegania i interpretacji społecznych oczekiwań przez osoby pełniące role zawodowe; (3) osobowościowego, który dotyczy zachowań wynikających ze znajomości modelu roli i internalizacji tworzących go norm.

Ze względu na kryterium funkcji uczelni można wyodrębnić następujące typy ról zawodowych nauczyciela akademickiego: rola pracownika naukowego, rola nauczającego (dydaktyczna), rola wychowawcy, rola organizatora¹³.

Obszar sprawowania roli pracownika naukowego to dziedzina wartości poznawczych i moralnych, np.: prawdy, rzetelności, systematyczności, dyscypliny. Ponosi on odpowiedzialność za tworzoną wiedzę. Proces tworzenia wiedzy ma charakter aksjologiczny¹⁴. Postępowanie naukowca wymaga myślowego uporządkowania wartości i działań wchodzących w skład systemu aksjologicznego i normatywnego¹⁵. Sprawdzianem charakteryzowanej roli jest działanie badawcze.

Wśród zadań naukowych nauczyciela akademickiego można wyróżnić m. in.: utrwalanie systemów wiedzy w sposób dostępny innym ludziom; przekazywanie systemów wiedzy przez publikację; krytyczne sprawdzanie systemów wiedzy i/lub obrona ich przed

¹² T. Lewowicki, *Przemiany oświaty*, Warszawa 1997, s. 17-18.

¹³ K. Jaskot, I. Jazukiewicz, *Rola zawodowe nauczyciela akademickiego*, [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, Szczecin 2006, s. 308-317, Por. P. Czarnecki, *Etyka*, Warszawa 2006.

¹⁴ P. Czarnecki, *Moralne aspekty pracy wychowawczej. W kręgu dylematów etyki zawodu pedagoga i nauczyciela*, w: *Człowiek w procesie wychowania. Współczesne dylematy pedagogiki*, Lublin 2008, Por. *Etyka, cele, zadania i funkcje w: Filozofia bliższa życiu*, red. P. Czarnecki, Warszawa 2005, ss. 165-193.

¹⁵ F. Znaniecki, *Spoleczne role uczonych*, Warszawa 1984, s. 363-366.

krytyką; włączanie do systemów wiedzy nowych twierdzeń; doskonalenie strukturalne, przebudowa i tworzenie nowych systemów wiedzy.

Rolę dydaktyczną tworzą różnorodne zadania, takie jak: tworzenie studentom warunków do zdobywania wiedzy, opanowanie skutecznych sposobów gromadzenia informacji z różnych źródeł i ich wykorzystanie do własnego rozwoju; zapoznavanie studentów z teoriami naukowymi i metodami badań oraz sposobami posługiwania się nimi; stymulowanie i motywowanie aktywności poznawczej studentów; inspirowanie i wspieranie ich inicjatyw poznawczych wykraczających poza formalny tok studiów; kształtowanie umiejętności tworzenia wiedzy, jej porządkowania, interpretowania, przetwarzania i wykorzystania do tworzenia projektów działań poznawczych; inspirowanie studentów do rozwoju własnych potrzeb i postaw, np. postawy uczciwości, innowacyjności, otwartości, dociekliwości, tolerancji, krytycyzmu.

Treść i zakres zadań dydaktycznych ma związek z ogólnouczelnianą koncepcją ich realizowania. Celem realizowanych zadań dydaktycznych jest wspomaganie rozwoju intelektualnego studentów. Za najwyższą formę tego wspomagania uznawane jest seminarium magisterskie.

Najsłabiej osadzona w świadomości nauczycieli akademickich jest rola wychowawcy. Wiek studentów sprawia, że oddziaływania wychowawcze mają charakter pośredni poprzez tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi ich osobowości i aktywności. Realizując rolę wychowawczą nauczyciel akademicki: pobudza studentów do rozwoju osobowości w sferze moralnej, społecznej, estetycznej, egzystencjalnej; wskazuje ideały, wartości, zasady postępowania; ułatwia studentom samopoznanie; pobudza ich motywację do autokreacji; tworzy warunki do samowychowania.

Realizując rolę organizatora nauczyciel akademicki podejmuje zadania wobec samego siebie (organizowanie własnego warsztatu pracy), wobec studentów (organizowanie ich aktywności poprzez dostarczanie wzorów osobowych reprezentujących społecznie uznane systemy wartości, wskazywanie technik samopoznania i samodoskonalenia) i wobec młodszych pracowników nauki (organizowanie ich aktywności naukowej, pomoc w doskonaleniu kompetencji badawczych i dydaktycznych, wspomaganie w realizacji indywidualnych programów rozwojowych).

Ponieważ szkoła wyższa jest instytucją, w której współwystępują dwa procesy: badania naukowe (poznanie prawdy) i kształcenie (przekazywanie prawdy) ideałem byłby nauczyciel harmonijnie realizujący wszystkie role. Ich pełnienie wymaga autonomii, otwartości na

różnorodność i odpowiedzialności. Praktyka jest jednak odległa od naszych oczekiwań¹⁶. Toteż podejmując zmiany w uczelniach należałoby szczególnie zadbać o doskonalenie realizacji zadań zawodowych w interakcjach z innymi podmiotami edukacyjnymi. Oznacza to zmiany idące w kierunku współuczestnictwa, koncentracji nauczyciela na udzielaniu pomocy studentom w rozumieniu wiedzy, przyjmowaniu przez nich współodpowiedzialności za proces kształcenia, opanowaniu sprawności ułatwiających posługiwanie się wytworami cywilizacji, przyswojeniu etycznych i psychicznych rygorów niezbędnych do funkcjonowania w relacjach społecznych. Nauczyciel akademicki staje się przewodnikiem po obszarach wiedzy i świecie wartości, tłumaczem złożoności świata, a także organizatorem jego poznawania. Jego działania powinny być ukierunkowane na wspieranie studentów w rozwoju osobowości, samodzielności poznawczej i nabywaniu kompetencji. Powinien również wspierać studentów w stawianiu się aktywnym podmiotem, samostereownym, sprawczym wobec kultury, polityki i historii, partnerem w studiowaniu i rozwiązywaniu problemów¹⁷.

Kultura intelektualna nauczyciela akademickiego

W kształtowaniu postaw zawodowych studentów ważną rolę odgrywa kultura intelektualna i etyka nauczyciela akademickiego. W sytuacjach edukacyjnych oddziaływanie danego wzorca kultury przez dłuższy czas powoduje trwałe ślady w osobowości człowieka. Jeżeli więc w szkole wyższej obserwuje się kulturę sterowania, polegającą na stosowaniu zewnętrznej kontroli i sterujących informacji jako mechanizmów kierowania poznawczą aktywnością studenta, wówczas kształtuje się osobowość niesamodzielną, z wyraźną tendencją do wyzbywania się odpowiedzialności, bowiem skuteczne sterowanie czyni z człowieka wykonawcę cudzych poleceń. Natomiast kultura oferowania, polegająca na samokontroli i samodzielnym podejmowaniu decyzji jako regulatorach ludzkiej aktywności, sprzyja identyfikacji studenta z podejmowanym działaniem i rodzi odpowiedzialność za jego efekt¹⁸, uczy poszukiwania wiedzy i jej tworzenia, ograniczenia postawy alternatywy na rzecz dialogu oraz respektowaniem indywidualności drugiego człowieka. Zdaniem Mariana Śnieżyńskiego „prowadzenie dialogu daje szansę odkrywania nowych wartości i kwestii, oddzielenia różnic pozornych od istotnych, daje więc szansę oddzielenia płaszczyzny, na

¹⁶ K. Jaskot, I. Jazukiewicz, op.cit, s. 318; Por. P. Czarnecki, *Etyka*, Warszawa 2006, s. 104-106, P. Czarnecki, *Etyczne aspekty poradnictwa psychologicznego i psychoterapii*, w: Albo albo. Problemy psychologii i kultury 3/2007, ss. 131-143,

¹⁷ Por. Z. Kwieciński, *Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogii pogranicza*, Poznań – Olsztyn 2000, s. 73-77.

¹⁸ H. Kwiatkowska, *Nauczyciel w sytuacji zmieniającej się szkoły*, [w:] *Pedagogika ogólna i subdyscypliny*, red. L. Turos, Warszawa 1999, s. 489-490.

której możliwa jest współpraca, od płaszczyzny, na której istnieć może tylko konfrontacja"¹⁹. Dialog między nauczycielami akademickimi i studentami ma walory dydaktyczne, gdyż jego celem jest ujawnienie prawdy, a także znaczenie wychowawcze, gdyż uczy tolerancji i szacunku do różnicy zdań i poglądów. Uczy też odwagi, doceniania twórczego, oryginalnego myślenia, poczucia zaufania i bezpieczeństwa, wymaga przyjęcia postawy partnerstwa i kształtowania wrażliwości.

Wprowadzając zmiany w szkole wyższej należy zadbać o wzmacnianie pozytywnych podmiotowych relacji międzyludzkich, zachowanie mądrości i wolności akademickiej, kultury intelektualnej i organizacyjnej oraz ożywienie dyskursu o humanistycznej roli uczelni. Wszelkiej działalności nauczycieli akademickich powinna towarzyszyć troska o poznawanie i głoszenie prawdy²⁰. Już wybitny polski filozof, Kazimierz Twardowski podkreślał, że jedną z głównych wartości wyższej uczelni jest „*zdobywanie prawd i prawdopodobieństw naukowych oraz krzewienie umiejętności ich dochodzenia. Rdzeniem i jądrem pracy uniwersyteckiej jest tedy twórczość naukowa*”²¹.

Summary

Don during the time of social transformation

The education is supposed to be the remedy for current global threats and troubles. She should be both concerns individuals and whole societies. During the omnipresent change one needs the innovational education that would become a significant condition of the effective education.

The main target of the educational idea should be education for the creative activity where the crucial condition of fulfillment of these intellectual targets, should be connected to perception of knowledge, explanation and proper interpretation of the phenomenon and processes, ability of valuation, diagnosing and verifying of various hypothesis and solving of different problems, ability of self-control and self-valuation and discovering self-individuality.

Key words: don, social transformation, education.

¹⁹ M. Śnieżyński, *Zarys dydaktyki dialogu*, Kraków 1998, s. 177, Por. P. Czarnecki, *Marii Ossowskiej socjologia moralności*, w: *Право и экономика, Духовное наследие народов Центральной и Восточной Европы в контексте современного межкультурного диалога*, Mińsk 2005, ss. 190-197.

²⁰ Por. P. Czarnecki, *Etyka w kontekście nauczania filozofii w szkole*, w: *Filozofia w szkole*, Kielce 2005, ss. 155-171.

²¹ K. Twardowski, *O dostojństwie uniwersytetu*, Poznań 1933, s. 2-3.